

librum antiquum lingua Saxonica conscriptum, quæ ibidem vocatur Tendisca, et legitur adverbium *Theotisce*. Item Theudiscæ linguæ exemplum exstat lib. III Hist. Nithardi.

Titulare, inscribere, insignire.

* *Turriculum*. Vide schol. ad c. 18 l. 1.

U

Unguen, unguentum, lib. 1, c. 11, ex Hincmaro in Vita S. Remigii. Utitur Persius.

Utilimus, utilissimus.

V

Vadatus, lib. IV, c. 12, a verbo *vador*, *ari*, commune, id est fidejubere pro alio. Vide indicem voc. obsc. ad Chron. Cam.

Vadius, l. III, c. 28: « Hoc illi emendare per vadum faciat. » Videtur significare idem quod *vas vadis*, id est, fidejussor. Et teste Jacobo Spiegelio in Lexico juris primum dictum est *vadis*, deinde per syncopen *vas*. Vadimonium sponsio est standi in iudicio. Alii scribunt per duplex *w*, wadius, ut lib. II Capit., cap. 38: « Ab his qui decimas non dant wadios accipiant. » Et lib. III, cap. 29, tit. est: *De libero homine qui se loco wadii tradidit*. In epitome

Constitut. Caroli Magni de lege Ripuarensi c. 3: « Homo ingenuus qui multam quamlibet solvere non potuerit, et fidejussores non habuerit, licet ei semetipsum in wadium et cui debitor est mittere, usque dum multam quam debuit persolvat. » Ad quem locum notat Vitus Amerpachius: « In wadium dare, hoc est pignori dare, aut addicere. » Vide Rub. s., l. II Reg. Longobard. Plura loca profert Pithæus in Glos. verbo *Wadii*, et verbum *wadiare* frequens est in legibus Longobardorum.

Vasalli, aut *vassalli*, clientes. Vide idem Glossar. in dictione *Vassi*.

Vel sæpe ponitur pro *et*, præsertim in summaribus capit. Quomodo etiam vertit interpret Gallicus, ut lib. IV, c. 19, 36 et 38.

Vicaricatio, vices. Vide scholia ad c. 1. l. IV.

Vicedominus, lib. 1, cap. 17. Vide scholia. Utitur et aliis locis.

Villa pro pago aut civitate sæpe accipitur, phrasi Gallica, ut l. 1, c. 14: « Sparnacum villam suam, id est civitatem. » Gallice *ville*. Nam alias eundem locum oppidum vocat.

Villaris, masculino genere, lib. II, c. 2 et 5. villa.

AD HISTORIAM REMENSIS ECCLESIAE APPENDIX

STATUTA SYNODALIA ECCLESIAE REMENSIS.

Hæc statuta accepta ex Majori Monasterio (Gallice *Marmoustier*) a sancto Martino ædificato in suburbiis, civitatis Turonensis, cum serius ad manus nostras pervenissent, visum est appendicis loco adjicere. Etsi enim sint in his quædam quæ non videntur redolere antiquitatem, ut quod titulum pastoris tribuat parochis, qui ætate Sonnacii et multo post presbyteri tantum aut sacerdotes solent appellari; quod item festum Nativitatis beatæ Mariæ inter festa celebranda reponat, quod in his partibus non videtur tam antiquum fuisse, quandoquidem Fulbertus Carnotensis, qui vixit anno 1017, id primum in Gallia celebrasse dicatur, si Demochari credimus. Verum facile potuit fieri ut loco *presbyteri* a recentiori aliquo positum sit nomen *pastoris*. et festum illud ab aliquo forte adjectum. Scribit tamen sanctus Hildephonsus, qui eadem ætate vixit cum Sonnacio in libro De virginitate et parturitione B. Mariæ, nativitatem ejus ex auctoritate totius Ecclesiæ celebrari et venerari. Sunt his statutis similia quæ scribit Jesse Ambianensis episcopus in epistola ad sacerdotes suæ diocesis, et constitutio Riculfi Successionum episcopi, quæ cum Hincmari opusculis edidit Joannes Cordesius.

Quæ sequuntur editioni suæ adjecit R. P. Jacobus Sirmundus, quæ nec in nostra dcesse volumus, sed ordine temporis disposita.

CAP. I. Sine fide, teste Apostolo (*Hebr. vi*) impossibile est Deo placere, ideoque mandamus omnibus, ut exacte doctrinam fidei juxta verbum Dei, et sanctæ Ecclesiæ Romanæ traditionem teneant, sequanturque. Et quicumque pastores sunt, quæ ad instruendum populum, et gregem pertinent, discant et sciunt, et suos ad officia virtutum excitent.

CAP. II. Fidelibus pie sacramenta ministrent, semperque afferant quod ad explicandam utilitatem Sacramenti, et institutionem pertinet.

CAP. III. Mercedem non accipiant, sed in Deo confidant, qui dat escam pullis corvorum invocantibus eum (*Ps. CXLVI*).

CAP. IV. Baptizaturus sit sobrius, idque honeste

expleat, verba attente proferat, et debite, de parentibus informet.

CAP. V. Confirmationis sacramentum habet donum roborantis Spiritus sancti, et uberiores gratiam profert, ideoque non negligatur.

CAP. VI. Remissio peccatorum, et expiatio Sanguini Domini nostri Jesu Christi nititur præcipue, et ab eo pendet.

CAP. VII. Curet pastor ovem suam, et non negligat: et injungat interesse missæ sacrificio diebus solemnibus et Dominicis, agnoscat ejus faciem (*Prov. XXVII*); et si his absit in anno, prohibeatur eidem Ecclesiæ ingressus, et careat pastoralis sepultura et consolatione.

CAP. VIII. Nemo tempore Quadragesimæ pœnitentium confessiones audiat præter pastorem. Hujus enim interest ovem recognoscere, pro qua suam animam lænerat Domino.

CAP. IX. Sacrosanctam eucharistiam sacerdos celebraturus se præparet, et probet, et ut minimum bis in mense id faciat.

CAP. X. Feratur ægrotis vase honesto, et lumine antecedente, et præeunte; et quicumque peregrinari volunt, illud ad viaticum suscipiant.

CAP. XI. Et cur ad mortem condemnatis renuitur, cum iis maxime conducat ad spem et securam certi decessus, et præsentis agonis.

CAP. XII. Qui ad ordines promoveri volunt, habeant beneficium ad alimoniam sufficiens, idque ad examinationem virorum proborum et juratorum.

CAP. XIII. Nulli tonsura detur, nisi idoneo, et ad sacros ordines postea probabiliter ascensuro. Quid opus enim mittere panem filiorum canibus (*Matth.* xxv), et spiritalia mundi amatoribus?

CAP. XIV. In matrimonio imago exstat sacrosancti conjugii inter Christum et Ecclesiam enati (*Ephes.* v); ideoque vinculum est divinitus firmatum, quod multum confert ad felicitatem rei familiaris, ad pacem inter partes, et ad proles suscipiendas.

CAP. XV. Extrema unctio deferatur laboranti et

petenti, eumque pastor in propria sæpius invisit, et pie visitet, eum ad futuram gloriam animando, et debite præparando.

CAP. XVI. De clericis. Luceant sicut stellæ et perpetuæ claritates in firmamento Ecclesiæ (*Dan.* 12). Non sint ebrii, nugaces, et sæcularibus immixti.

CAP. XVII. Nec mulieres alloquantur, aut domos retineant; vivant in communi, et ædes pauperi patientes inhabitent.

CAP. XVIII. Suffragia defunctorum omnino servari præcipimus, et ne missarum solemniam, præter fundatorum mentem, alio modo convertantur.

CAP. XIX. Sint episcopi fideles et assidui verbi Dei dispensatores. In hoc etiam eorum charitas dignoscitur, si gregem pascant exemplo et verbo.

CAP. XX. Festa absque omni opere forensi excolenda, et cum debita veneratione celebranda hæc sunt: Nativitas Domini, Circumcisio, Epiphania, Annuntiatio B. Mariæ, Resurrectio Domini cum die sequenti, Ascensio Domini, dies Pentecostes, Nativitas beati Joannis Baptistæ, apostolorum Petri et Pauli, Assumptio beatæ Mariæ, ejusdem Nativitas, Andreæ apostoli, et dies omnes Dominicales.

CAP. XXI. Ecclesiæ debite dotentur ad alimoniam pastoris et cleri, ut securius invigilent super gregem, et de ejus salute sint anxii et solliciti.

DE MINISTRIS REMENSIUM ECCLESIAE

Quos inordinate Ebo episcopus invenit, et per deprecationem eorum, inspirante sancto Spiritu, hæc dictavit.

Præpositum decet cura interior ac exterior. Exterior in rebus et familia salvandis, atque secundum Deum gubernandis, summa cum intentione, et pietate, et benevolentia. Ibi etiam consistit omnis nutriendi industria, cuncta proficua ingenia laborandi in agris, in vineis, in silvis, in hortis, in diversis emptionum generibus provide procurandis. Insuper et de qualitate necessaria ædificiorum, sive quantitate. Interior vero sollicitudo ejus esse debere manifestum est dispensatio fratrum publica, honeste disposita in victu et potu, sive omni subsidio corporali quod administrat divina pietas, sive per studium laboris ejus, sive de eleemosynis fidelium, necnon et de dono propriæ procurationis publicæ. Cui non minor patet etiam alia dispensatio necessaria in infirmis et senibus, pro diversitate uniuscujusque necessitatis. Sequitur autem hinc studium omnem ornatum corporalem ac spiritalem continens fratrum: corporalem primum in clausura, inde in refectorio, et in dormitorio, in cellario, in coquina, sive in cunctis habitatoribus necessariis, necnon in vasculis omnibus. Spiritalem vero zelum talis minister veræ religionis habere debet sanctæ conversationis nocte ac die canonicis partitis in horis. Correctionem morum per gravitatem levitatis motum deprehendens: vaniloquium secretis in locis et horis suo rigore omnino depellens: omnes negligentias omnium publice deprehensas in capitulo omnium fratrum judicio puniens his modis, id est, aut carcere, aut separatione mensæ, sive in omnium verborum diversitate. Cujus etiam prudentissima circumscriptio decanis sibi superpositis invigilare debet, ne unus quidem, a maximo usque ad minimum, absque ejus conscientia et licentia unius diei spatio nequaquam ab officii sui loco desit.

Archidiaconi officium est, gradus ecclesiasticos summa cum providentia statum et meritorum ordinare: de tempore in tempore nominibus certis uniuscujusque officium de omni regione præfigere, subtiliter merito probare, et gratiam sancti Spiritus unicuique investigando ministrare: in omnibus divinis officiis sanctæ Dei Ecclesiæ fideles ministros erudiendo et excolendo efficere: festivitatum omnium ac feriarum, necnon totius anni officia in canticis et lectionibus, non solum litteraturam corrigere, sed spiritalem intelligentiam omni clero in capitulo tradere, libertates liberorum cum testibus probare, alienorum servorum ad gradus venire volentium exigere, potestatem etiam habens libertatem ecclesiastica propria de familia facere, et alienis exigere.

Pro neglecta lectione aut officio gradus sui adiacono usque ad infimum excommunicare ; etiam et juvenculos talibus pro excessibus verberibus arcere : verbum etiam faciendi ad populum in diebus festis providere et facere : et sic omnia per ordinem digne usque ad [consecrationem presbyteri studiosissima intentione veræ religionis perducere. Vincitorum etiam publicæ civitatis ex carcere curam in festivitibus solemnibus Domini gerere, id est, in Natale Domini, in Epiphania, in initio Quadragesimæ, media Quadragesima, in Palmis, in Sabbato sancto, et in die sancto Paschæ, similiter in Ascensione Domini, et in Pentecoste summa cum diligentia eos excipere, et eis obsequia benignitatis corporalisspiritualiaque, ex divinis et humanis beneficiis refectio-nem benedictionis parare.

Chorepiscopi vero ministerium est, omnem sacerdotalem totius regionis sibi commissæ conversationem corrigere atque dirigere, id est, in conficiendis divinis sacramentis et baptisterio omnium intellectum aperiens excitare, populum regionis prædicare, confessiones exigere, pœnitentiam cum discretione caute imponere, hospitalitatem sectari, infirmos visitando obsequia benignitatis et benedictionis, et san-

(1) Quod præcessit opusculum Ebonis, ex sancti Remigii bibliotheca Remis exscripsimus, cum Joannis VIII epistola et decreto electionis Laudunensis, quæ infra sequentur. Proximam vero Notitiam de

etæ unctionis inferre. Communioni sanctæ dignos fieri populos assidua commonitione exercere, mortuos cum commendationibus animæ, et orationibus dignis obsequiis sepulturæ venerabiliter tradere, pro vivis etiam ac defunctis totius Ecclesiæ filiis rationabili assiduitate exorare. Insuper vero omnia quæcunque intra ecclesiam et extra ecclesiam in clau-stro, et in omnibus habitationibus a maximo usque ad minimum quemcunque viderit negligere, secundum ecclesiasticum correptionis modum semper corripiat, et omnem veram religionem, prior ipse faciendo, omnes facere doceat. Et hunc modum nequaquam, nisi præcipiente episcopo, de causis subsequenti-bus excedat de omni jure consecra-tionis.

B Episcopum vero civitatis propriæ disponere oportet de consecratione, de confirmatione, de reconcilia-tione, et de publico indicendo jejunio, aut aliud aliquid publici juris pro tempore digno Deo debito. Cujus officii summa speculationis hæc est, ut et subtilissime providendo insistat qualiter omnium officia studiosissime gubernando ad portum perfectionis dirigat : quibus in causis, nisi jussus, chorepiscopus nullatenus excedat (1).

villa Novilliaco, cujus auctor Hincmarus ipse videtur, nobis communicavit humanissimus Nicolaus Faber ex bibliotheca, ut aiebat V. C, Claudii Puteani senatoris Parisiensis.

SEQUUNTUR GESTA

Quomodo D. Hincmarus villam Novilliaco apud D. Carolum imperatorem filium Ludovici imperatoris impetravit.

Defuncto Pippino rege viii Kalend. Octobris (763) in monasterio sancti Dionysii, filii ejus Caroloman-nus et Carolus secundum dispositionem patris sui et consilium regni primorum dividerunt inter se regnum paternum, et elevati sunt in reges vii Id. Octobris, Carlomannus in Suessionis, et Carolus in Noviomio, sicut in Annali regum scriptum habemus.

Anno iv regni sui infirmatus est Carlomannus infirmitate qua et mortuus est in Salmuntiaco, et ante obitum suum per præceptum regis suæ auctoritatis, quod habemus, tempore Tilpini archiepiscopi, tradidit villam Novilliaco cum omnibus ad se pertinentibus, pro animæ suæ remedio, et loco sepul-turæ, ad ecclesiam Remensem S. Mariæ, et basi-licam sancti Remigii, in qua et sepultus est. Post ejus obitum Carolus frater ejus præcepto, quod habemus, suæ auctoritatis ipsam traditionem confir-mavit.

Defuncto Tilpino archiepiscopo anno xxiii postquam Carlomannus Remensi ecclesiæ villam Novil-liaco tradidit, tenuit D. rex Carolus Remense epi-scopium in suo dominatu, et dedit villam Novilliaco

C in beneficio Auschero Saxoni, qui nonas et decimas ad partem Remensis Ecclesiæ de ipsa villa usque ad mortem suam persolvit : et defuncto domino Carolo, sed et ipso Anschero, postquam Carlomannus præ-fatam villam cum omni integritate Remensi Ecclesiæ tradidit, semper ipsa Ecclesia inde vestituram, sicut prædictum est, per annos xxxvii habuit. Post obitum domni Caroli, et defuncto ipso Anschero, domnus Ludovicus imperator donavit ipsam villam Novilliaco Donato in beneficio. Qui Donatus, interveniente Bigone, per subreptionem, quasi de fisco regis quasdam colonias de ipsa villa obtinuit in proprietatem per præceptum domni Ludovici imperatoris. Et quando Lotharius filius domni Ludovici imperatoris Cavillonem veniens, eam expugnavit, Donatus a villa supra Matronam, quæ Pomarius vocatur, ab impe-ratore defecit, et illi mentitus ad Lotharium confugit, et veniente hostiliter imperatore Ludovico ad villam quæ Calciacus dicitur, Lotharius ad eum cum suis constrictus venit, et sacramentum ipse, et sui ab imperatore quæsitum illi juraverunt. Inter quos et Donatus de infidelitate ejus comprobatus, ipsi impe-

ratori quæsitum sacramentum juravit, et comitatum Miridunensem, et villam Novilliacum cum suis appendiciis imperator ab eo abstulit, et Athoni, qui fuerat ostiarius Caroli imperatoris in beneficium dedit. Donatus autem in vita imperatoris Ludovici nec comitatum recepit, nec de proprietate sua ullam firmitatem promeruit. Post obitum domni Ludovici imperatoris, diviso regno inter fratres, et pace facta inter eos, et mortuo Athone, dedit Carolus (Calvus) Donato in beneficium Novilliacum. Processu denique temporis commendavit. Donatus filium suum Gozelum Carolo regi, cui in beneficium dedit Carolus villam Novilliacum cum appendiciis suis. Deinde Landrada uxor Donati, sed et filii eorum, pergente Carolo rege ad obsidendos Normannos, qui in insula quæ Oscelsus dicitur, residebant, cum aliis defecerunt. Quorum honores et proprietates a Francis auferri, et fiscum redigi iudicatæ sunt. Unde Landrada, et filii ejus eatenus auctoritatem Caroli regis non obtinuerunt. De quibus rebus anno xx regni sui Carolus villam fiscalem præcepto suo, quod habemus Orbacensi monasterio dedit.

Anno xxxii regni sui venit D. Carolus rex gloriosus in basilicam sancti Remigii, ubi ostendit ei locum sepulcri Carlomanni regis et præcepta ipsius Carlomanni et Caroli avi de villa Novilliacum, et auctores sacrorum canonum, qualiter damnent Spiritus sancti iudicio eos qui elemosynas defunctorum retinent, et ecclesiis tradere demorantur, qui ut infideles ab Ecclesia abjiciendi, et quasi egentium necatores, nec credentes iudicium Dei, habendi iudicantur. Et redidit præcepto suæ auctoritatis, quod habemus, Remensi Ecclesiæ ipsam villam cum omnibus, ad se pertinentibus, quam tunc Bernaus post fratrem suum Rothianum in beneficio habebat.

Postea pervenit ad ejus notitiam quod quidam homines de ipsa villa Novilliacum per subreptionem, tam apud patrem suum, quam et apud eum res et mancipia in proprietatem obtenta tenerent, Landrada scilicet uxor quondam Donati Cuntbarinis, Hugo et Waltrudis, et Elampodus filius ejus, Rotbertus, et Boso, misit suos missos ad hoc inquirendum, et in quæstione facta, et veritate, sicut ei dictum

fuerat, inventa, quoniam prædicti ad rationem non venerunt, sic ut banniti fuerunt, jussit ut præcepta Carlomanni et Caroli, sed et suum præceptum coram suis fidelibus in generali placito suo apud Duziacum in causis palatinis legerentur. Unde fideles ejus, tam comites quam vassi dominici quorum nonnulla scripta habemus, sed et cæteri omnes, qui adfuerunt, relictis eisdem præceptis judicaverunt, ut quicumque de rebus et mancipiis ipsius villæ Novilliaci, per cujuscunque præceptum, vel quocunque modo, post donationem Carlomanni, quæ cum omnibus appendiciis suis, vel cum omni integritate, ipsam villam Novilliacum, sicut tunc in fisco erat, ad Ecclesiam Remensem tradidit, et post confirmationem fratris ejus Caroli in proprietatem obtinuit, si commutationem ostendere non posset, qualiter res, et mancipia de ipsa casa Dei juste et rationabiliter commutata fuissent, quia non de fisco regis, sed de ecclesiasticis rebus, et mancipiis per donationem obtinuit, ut ipsa res et mancipia, quæ de villa Novilliacum obtenta fuerunt, ad ipsam casam Dei restituerentur, sicut in præcepto restitutionis ipsius D. Caron, quod habemus, plenius continetur.

Sed quando D. Carolus Romam porrexit, et D. Ludovicus frater ejus ad Attiniacum venit, per quosdam ex nostris apud domnam Richildem reginam, et apud D. Ludovicum filium D. Caroli regis obtinuerunt Donati et Landradæ filii, ut villa Novilliacum cum suis appendiciis eis consignaretur, non attendentes quia sicut in capitulis Augustorum scriptum habetur, tales de regis proprietate, ut infideles iudicandi sunt, et secundum leges ecclesiasticas de rebus ecclesiasticis sacrilegii iudicantur.

Reversus autem D. Carolus imperator Remos veniens, cum tale factum audivit, satis graviter tulit, et misit suos missos: qui scilicet dictam villam Remensi Ecclesiæ et advocato nostro restituerunt, sicut plenius scriptum habemus.

Hic sequebatur epistola hoc titulo: Joannis VIII papæ jussio de ordinando episcopo in Ecclesia Laudunensi vacante. Quam quia scholiis nostris ad caput vicesimum secundum, libro tertio, inseruimus, hoc loco prætermittimus.

DECRETUM CLERI LAUDUNENSIS

De Hedenulfo electo episcopo.

Domino reverendissimo et sanctissimo HINCMARO archiepiscopo, cæterisque nostræ diœceseos sanctis Patribus et episcopis, clerus Laudunensis cum totius parœciæ plebibus et sibi conjunctis præsulibus æternam in Domino Jesu Christo salutem, et pacem.

Canonicis regulis et apostolicis institutionibus statutum esse recolimus, ut quoties quælibet civitas ministerio pontificalis dignitatis caruerit, proprioque

pastore vacaverit, cum decreto electionis, singulorum petentium manibus roborato, metropolitānum adire pontificem debeant, ac de substituendo in loco ejus qui decessit pastore petitione supplici commovere: quatenus et civitas sollicitudine pastoralis destituta proprio recuperetur pontifice, et qui ordinandus est gratiosius possit accedere. Quia cui debet ab omnibus obediri, utique debet et ab omnibus

eligi : ne civitas non optatum episcopum, aut contemnat, aut oderit, et fiat minus religiosa quam convenit, cui non licuit habere quem voluit. Hi vero qui ordinaturi sunt, in quem viderint, omnium vota propensius concordare, protinus liberiusque illi manus imponere possint.

Quapropter cum decreto nostræ electionis manibus singulorum nostro corroborato ad paternitatem vestram accedentes, Hedenulfum Ecclesiæ nostræ filium, et in Ecclesia nostra suffragantibus stipendiorum meritis ad onus usque sacerdotale promotum vita et moribus, ac sancta conversatione idoneum approlatum, quem per licentiam vestram, favente Christianissimo imperatore Carolo, pari consensu ac concordi devotione, atque unanima voluntate eli-

gimus, per manus vestras, ac cæterorum vestræ dioceseos sanctorum episcoporum consecrari, nobisque et ecclesiæ nostræ doctorem atque pontificem institui imploramus, precamur, ac petimus. Eligimus autem eum nobis fore pastorem, quem apostolicæ formæ, qua episcopum ornatum B. Paulus esse debere demonstrat, congruere, et sacris non obviare canonibus, Christi gratia cooperante confidimus. Oramus sanctam paternitatem vestram nunc et semper in Christo bene valere.

Actum v Kalend. Aprilis, in basilica sanctæ Mariæ, genitricis Dei et Domini nostri Jesu Christi, anno incarnationis Domini nostri Jesu Christi 877, regni domni Caroli imperatoris xxxvii, ac imperii i, indictione ix.

INCERTI, SED ANTIQUI SCRIPTORIS

Ejusdem Ecclesiæ Remensis canonici, qui Flodoardum breviaverat

APPENDICULA HISTORIÆ FLODOARDI

Hactenus de Remensibus archiepiscopis secundum traditionem Flodoardi. quomodo unus post alium surrexit, narrationem digessimus. Nunc vero de cæteris qui post Flodoardi decessum exstiterunt, secundum quod a majoribus audivimus, seu quod in antiquis chartis reperimus. opitulante Deo, prælibato operi adnectemus. Præfatus Artoldus, de cujus decessu in libro Flodoardi nihil habetur, abbatiam sancti Timothei, quæ usque ad illud tempus Remensium episcoporum exstiterat, sancto Remigio, de cujus cænobio assumptus fuerat, contulit. Hic autem cum per triginta annos in multa adversitate, et aliquando in tranquillitate, Remensem dioccesim gubernasset, universæ carnis viam sine bono ingressus est. Quo defuncto, domnus Odalricus, vir nobilis et honestus pontificale onus suscepit; de cujus operibus pauca apud nos monumenta habentur. Liquet tamen quia ipse, Ecclesiæ Remensi villam Vindenissam dedit Pro cujus largitione beneficii in conventu Remensi memoria ejus annuatim recolitur. Ipso etiam die, pro animæ ejus remedio, viginti quatuor pauperibus singuli panes, totidemque vini metretæ, singuli etiam denarii distribuuntur. Prædicta vero villa in terra comitis Registestensis sita est, quam modo comes Guiterus nomine, sub trecensu triginta solidorum tenet. Porro antecessorum suorum tempore, pro commutatione ejusdem villæ, plurima bona Ecclesiæ Remensi collata fuerunt; quod in subsequentibus plenius exponemus. At vero præfatus antistes Odalricus pro utilitate commissæ sibi Ecclesiæ fideliter laboravit, maximeque pro restitutione vallis Rodigionis, quam Hugo filius Rogeri comitis Ecclesiæ Remensi donaverat, sed quidam malefactores

de stirpe ejus illam pervaserant, et hæreditatis jure illam sibi vindicare volebant. Quorum nisui venerabilis archipræsul Odalricus, ut vir nobilis et potens, viriliter restitit, et prædictam vallem ad jus Ecclesiæ Remensis liberam revocavit. Quod ut posterorum notitiæ manifestius fiat, prædictæ vallis donationem, et rei gestæ scriptum memoriale huic paginæ assignemus.

* Universis pene totius Franciæ primatibus liquet, Hugonem nobili prosapia genitum, in primo flore juventutis, cum sciret sibi supervenisse ab hoc sæculo diem egressionis, licet suæ conditionis plurimos invenire posset heredipetas, Deum toto mentis conamine, ejusque sanctos ex patrimonio fecisse hæredes. Qui in primo suæ dispositionis exordio beatæ Dei genitricis, semperque virginis Mariæ, Domine ac dominatricis nostræ præsidium invocans, tradidit ad mensam fratrum, Deo ejusque intemeratæ Matri in Ecclesia Remensi devote famulantium, potestatem quamdam vallis Rodigionis a rivulo per medium decurrente vulgo nuncupatam, ut in eadem Ecclesia ipsius bonæ indolis viri haberetur memoria Unde et post ejus exitum grandis altercatio habita est inter ipsam ecclesiam et quosdam præfati illustris viri parentum. Quibus vehementer resistente domino ac venerabili Odalrico antistite, eorum controversia ad nihilum redacta in nullo potuit proficere. Quapropter non immerito fieri debet censeri, si illius cujusquam propaginis petitionibus accommodatur auris Idcirco notum sit omnibus præsentibus, scilicet ac futuris sanctæ Remensis Ecclesiæ canonicis, monachis, laicis, vel nobilibus, quia ipsius venerandi episcopi neptis, nomine Emma, adiens præsentiam prædictorum fratrum, petiit sibi dari eandem potestatem sub censu decem solidorum denariorum in Assumptione S. Mariæ persolvendorum duobus necne filiis Arnulfo et Odalrico, ut quisquis eorum affectu dilectionis illi amicabilis obtemperaverit diebus vitæ suæ, in hæreditate succedere debeat, his ad indominatum prædictorum fratrum retentis, mansionile

Seivaldi curtis nuncupato, cum silva et dimidio brolio ad ipsum aspiciente: ita duntaxat, ut porci in eodem mansionile degentium, et illi qui cum porcis canonicorum Remensium, qui sunt tamen familiarium eorum, illuc ducti fuerint, fructus sylvae depascant, hominibus quoque extra potestatem degentibus: de reliquo vero licenter salva potestate laceret veluti de proprio. Cujus voluntas cum in nullo rationabiliter refragari posset, quod postulabat obtinuit factum vero litteris memoriae tradidit. Actum Remis anno xiv Lothario rege, episcopatus domni Odalrici archiepiscopi sexto. Sancti Odalrici archiepiscopi, cujus licentia atque consensu hoc scriptum factum est, quo et ipse manu propria firmavit, manibusque nobilium virorum corroborari fecit. »

Præfato Odalrico post septem suscepti regiminis annos ad patres suos appposito, dominus Adelbero, Henrici comitis frater de terra Lothariensium, ad pontificalem cathedram, favore et providentia Lotharii regis, assumptus est. Qui siquidem vir nobilis, honestate morum conspicuus, et ecclesiasticis disciplinis institutus, religionem Remensis Ecclesiae nimis tepefactam in bonum reparavit statum, et utilitatibus inibi Deo servientium instantem operam dedit et impensam. Hic etiam Mosomense cænobium a priori dignitate prolapsum in monasticum ordinem reformavit, ejusdemque reformationis tenorem, ne per succedentia tempora immutaretur, hujusmodi auctoritatis suæ privilegio confirmavit.

Adalbero divina propitiante clementia sanctæ Remensis Ecclesiae archiepiscopus. Notum fiat, etc. *Reliqua vide in Adalberone* EDIT. PATROL.

Hujus etiam Adalberonis tempore de villa Vindenissa inter Manassen comitem et canonicos Remenses conventio talis facta fuit.

« In nomine patris, et Filii, et Spiritus sancti. Notum fiat omnibus tam præsentibus, quam etiam futuris fidelibus, quod Manasses miles potestatem illam, quæ dicitur Vindenissa, a canonicis Remensis Ecclesiae, favente quoque domno Adalberone archiepiscopo, totam sibi, suæque conjugi Oidelæ, exceptis etiam ecclesiis canonicorum usibus jure domini reservatis, salva rerum commutatione, per precariam efficaciter obtinuerit. Dedit itaque contra idem Manasses competenti modo canonicorum parti quicquid possidebat in villa Tencauda, hoc est mansos ix et molendinum, et in Verniaco mansos viii et dimidium, et in villa Colummis alias duas in comitatu Remensi. Aliam autem villam nomine Loeium, in qua continentur mansi vii et dimidius, et quarta una, excepto indomincato manso, et quarta pars Ecclesiae, pratum, molendinus, et silva cum mancipiis utriusque sexus numero lxxi in comitatu Catricensi super fluvium Bair. Sed et in villa quæ dicitur Eccleis, duas partes de ecclesia, et quicquid juris habetur in ea, mansi scilicet v pratum unum, cum terris et mancipiis utriusque sexus in comitatu Porcensi: ea videlicet ratione altrinsecus stabilita hujusmodi precaria, ut iidem canonici pro respectu, et vestitura Tencaudam et Varniacum manu sua teneant, cætero vero tam ipse, quam sua conjux prædicta, cum eadem potestate Vindenissa, in sua tantummodo vita libera facultate sibi teneant atque possideant. Ubi vero rebus humanis excesserint, totum illud ex integro prædium, precario datis scilicet rebus, inviolabili jure sorti canonicorum jugiter

adhærentibus. in manus eorum pro debito legibus ad possidendum redeat. Si quis vero, quod fore non creditur, precariæ isti in posterum ullatenus adversari tentaverit, illi temeritas stulta prorsus existat inanis et irrita, et sic hæc eadem precaria, majorum auctoritate constituta legaliter, maneat stabilis et firma, tali videlicet conditione, si ille Manasses omnes res illas e contra redditas jure quieto stabiliter canonicis solidaverit: alioquin aut his similia reddat, aut Remensis Ecclesia quod suum est juste recipiat. Actum Remis in sede viii Idus Novembris, anno xx regnante domno Lothario rege Francorum n., episcopatus autem domni Adalberonis iv. Dominus Adalbero archipræsul subscripsit, et firmavit. »

Alia quoque conventio de villa Virtutis inter Heribertum comitem et canonicos Remenses tempore præfati Adalberonis stabilita fuit, cujus memoria, ne senio temporum oblitteraretur, tali scripto roborata fuit.

« In nomine sanctæ et individuae Trinitatis, ego Leudo S. Remorum Ecclesiae præpositus, omnisque ejusdem loci canonicorum congregatio. Nolumus latere omnium tam præsentium quam futurorum industriam, quoniam Heribertus comes nostræ humilitatis adiens conspectum, petiit dari a nobis sibi nostri juris eam quæ dicitur villa Virtutis, quam ipse sibi ex pervasione vindicabat: ea videlicet ratione, ut pro vestitu nobis ad præsens ex ea retineremus mansos duos ingenuiles et vestitos, et pro respectu annuatim persolvere libram unam denariorum Remensis monetæ festivitatis sancti Remigii Kalend. Octobris in diebus tantum vitæ suæ, seclusis uxore sua, et infantibus, cunctisque hæredibus suis. Cujus petitioni faventes, cum omni consilio et voto, concessimus illi præfatam villam, secundum præscriptam ab eoque determinatam rationem. Quod si de censu negligens exstiterit, et emendare renuerit, usumfructum amittat. Et ut securius in diebus vitæ suæ præfatas res possidere valeat, post discessum vero ejus prænominatam villam cum omni integritate nostris usibus recipere valeamus, sancitum est non solum a nobis, verum etiam ab illo, ut super hoc negotio faceremus cum chirographo mentionis decretum, addentes insuper, ut si quælibet persona post vitæ suæ terminum aliquam nobis inferre conatus fuerit inquietudinem vel injustitiam, sub maledictionis, et anathematis excommunicatione insolubiliter adstrictus damnatur, fiat, fiat, fiat. S. signum Domini Adalberonis archiepiscopi confirmantis et consentientis »

Cum igitur præmemoratus Adalbero Remensem diocesim per decem et novem annos viriliter gubernasset, et honestæ conversationis ejus bona opinio circumquaque diffunderetur, ad ultimum confectus senio fine bono diem ultimum clausit, corpusque ejus in ecclesia majori, sub altari quod in honore sanctæ crucis consecratum est sepulturæ traditum fuit; cujus epitaphium in tabulo ærea litteris aureis descriptum, tale adhuc permanet.

Contulerat natura parens, quæ summa putavit.
Ad meriti cumulum tibi, præsul Adalbero, cum te
Præstantem cunctis mortalibus abstulit orbi.
Quinta dies fundentis aquas cum pondere rerum.

Nec prætereundum reor quod omni anno dies defunctionis ejus venerabiliter recolitur, et eleemosyna panis, et vini copiosa pauperibus distribuitur, quæ

eleemosyna *Mandatum Adalberonis* nuncupatur. **A** mera frumenti iv, de horreo indominicato annonæ Sciendum quoque est quomodo istius eleemosynæ modius unus, et vinum quod sufficiat. sumptus præparetur : videlicet de domo quæ vocatur Hospitale pauperum annonæ sextarii iv, de ca-

Plura non erant in codice Igniacensi, unde hæc excerpta sunt.

FLODOARDI ANNALES.

(Pertz, *Monum. Germ. Hist.*)

DE LIBRO SUBSEQUENTI ADMONITIO AD LECTOREM.

Remensis Ecclesia quemadmodum sæculo nono **B** Hincmarum archiepiscopum, ita decimo Flodoardum (1) presbyterum et Richerum monachum insignes historiarum scriptores edidit. Quorum ille anno 793 vel 894 (2) Sparnaco (3) villa diceceseos Remensis natus, et in schola Remensi a Fulcone restituta litteris imbutus, ab Herivæo archiepiscopo clero Ecclesiæ Remensis ascriptus, bonisque ditatus est (4). Circa quintum et vicesimum ætatis annum rebus publicis animum advertere cepit (5), ut ex *Annalium* initio, quos inde ab anno 919 usque ad an. 966 produxit, conjicere licet. Certe ab eo inde tempore archiepiscopis Remensibus Herivæo, Sculfo et Artoldo valde acceptus fuit et rebus eorum gerendis adhibitus est. Anno 924 Sculfum comitatus, colloquio Rodulfi regis et Hugonis Provinciæ comitis cum Wilhelmo Aquitanorum principe in territorio Augustodunensi habito interfuit (6). Anno sequenti Sculfo vita defuncto, Heribertus Veromanduorum comes Hugonem filiolum successorem ei imposuit, omnesque qui conatibus suis tantum non suffragarentur, beneficiis possessionum ecclesiasticarum privavit (7). Quos inter et Flodoardus injuria affectus, adversas deinde partes secutus est, atque Artoldo archiepiscopo a Rodulfo rege in locum Sculfi subrogato adhæsit. Proximis annis carmine heroico Jesu Christi sanctorumque et Italiæ martyrum triumphos celebravit (8), additis pontificum Romanorum usque ad sua tempora gestis, coque famam sibi apud exteros etiam comparavit, ita ut

Ratherius Veronensis episcopus librum quem De exilio suo scripserat, ei quoque judicandum transmitteret (9). Anno 936 vel proxime sequentibus (10), dubium an pro negotiis suis Ecclesiæ Remensis, Romam adiit, ubi a Leone VII papa benigne exceptus votique sui compos factus atque in presbyterum promotus est (11). In patriam redux operi heroico finem imposuit (12). Anno 940 mense Octobri orationis gratia sepulcrum sancti Martini visere disposuit, sed apud Heribertum comitem clam accusatus, quod contra eum vel filium ejus esset profecturus, cum Hugonis in partes transire renueret (13), ablatis rebus quas de episcopatu Remensi tenebat et ecclesia sua in Culmisciaco, custodiæ traditus est. Nec nisi post quinque menses, die 25 Martii an. 941, libertatem recuperavit. Tum in synodo Suessionensi ab Hugone principe Hugoni archiepiscopo commissus, ecclesiam aliam scilicet sanctæ Mariæ in Colrido, atque terram injuste ereptam recepit (14). Sed postea etiam Artoldo in sedem suam restituto fidus, eum in negotiis ecclesiæ agendis tam domi quam in conventibus principum et synodis adjuvit; cui rei eo magis idoneus videbatur, quod archivo ecclesiæ præpositus erat (15). Anno 948 synodo Ingelheimensi interfuit, ubi illustribus viris compluribus innotuit, eaque peracta, ex decreto regum cum Artoldo apud Rotbertum Trevirensis archiepiscopum per quatuor hebdomadas mansit, cum anno proxime præterito ab Artoldo missus (16), cum Ottone rege et Conrado duce Aquis pro rebus Ecclesiæ Remensis

(1) Flodoardus, haud Frodoardus, scribendus est ex epitaphio, tum ex codicibus nonnullis Historiæ Remensis, qui Floardum abbreviant, codice optimo *Annalium* ad an. 963, Richero, et *Kalendario* vetere S. Mariæ Remensis; ipse avunculi matris suæ nomen lib. II, c. 3, Flavardum scribit. Cæterum Frodoardus plane idem, et utrumque ex Chlodouvaldus corruptum est.

(2) Ex *Annal.* an. 962.

(3) *Epitaph.* Gallicum.

(4) *Hist. Remens.* IV, 13.

(5) Ita fuisse conjicio, cum si non scribendis *Annalibus*, at certe enotandis rebus gestis circa annum 919 manum admovisse videatur.

(6) *Ann.* an. 924.

(7) *Ann.* an. 923.

(8) Codicem operis unum Roberto Trevirensi archiepiscopo tradidit, alterum ipse fortasse ecclesiæ S. Juliani Turonensis intulerat, in *Actis SS. Mai VII.* p. 69, apud Arvernos, exstare dicitur.

(9) *Folcuini Gesta abb. Laubiensium*, c. 20.

(10) Leo inde a mense Januarii an. 936 usque ad Julium anni 939 sedit.

(11) Vide infra.

(12) Apud Mabillon., *Acta SS. O. S. B. S. III.* p. II, p. 596.

(13) *Hist. Rem.* IV, 28. *Cl. Annales* an. 940.

(14) *Ib.* IV, 28.

(15) *Hist. R.* II, 19.

(16) *Hist. Rem.* I, 20 : « Eadem res domnus